

MINTAQADA TADBIRKORLIK SALOHİYATI RIVOJLANTIRISHNING USTUVOR YO‘NALISHLARI

ESHMATOV AZAMAT ISMATULLAYEVICH

O‘zbekiston Respublikasi Bank moliya akademiyasi magistranti

Annotatsiya. Maqolada boshqaruvning turli darajalarida, jumladan, mikro va makro darajalarida kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning o‘rni va roli muhokama qilingan. Makroiqtisodiy nomutanosibliklar sharoitida kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning ahamiyati ko‘rsatib o‘tilgan. O‘zbekistonda kichik biznes subyektlarini innovatsion rivojlantirish uchun to‘sqinlik qilayotgan omillar aniqlanib, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlashning qator mintaqaviy dasturlari tadqiq etilgan.

Tayanch iboralar: tadbirkorlik, O‘zbekiston mintaqalari, kichik biznes va xususiy tadbirkorlik, mikro darajada tadbirkorlikning rivojlanishi, tadbirkorlikni rivojlantirish ustuvor yo‘nalishlari, mintaqaviy dasturlar.

ПРИОРИТЕТНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЯ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОГО ПОТЕНЦИАЛА РЕГИОНА

ЭШМАТОВ АЗАМАТ ИСМАТУЛЛАЕВИЧ

Магистр Академии банковского дела и финансов Республики Узбекистан

Аннотация. В статье обсуждается роль и роль малого бизнеса и частного предпринимательства на различных уровнях управления, в том числе в микро и среднего уровнях. Рассмотрена значимость малого бизнеса и частного предпринимательства в условиях макроэкономического дисбаланса. Определены факторы, препятствующие инновационному развитию субъектов малого бизнеса в Узбекистане. Исследован ряд региональных программ поддержки малого бизнеса и частного предпринимательства.

Ключевые слова: предпринимательство, регионы Узбекистана, малый бизнес и частное предпринимательство, развитие предпринимательства в мегаполисе, приоритетные направления развития предпринимательства в микрорайоне, региональные программы.

PRIORITY DIRECTIONS OF REGION'S ENTREPRENEURIAL POTENTIAL DEVELOPMENT

ESHMATOV AZAMAT ISMATULLAEVICH

Annotasiya. In the article is discussed the role of small business and private entrepreneurship at various levels of management, including micro and meso levels. The importance of small business and private entrepreneurship in the context of macroeconomic imbalance is considered. The factors that hinder the innovative development of small businesses in Uzbekistan are identified. A number of regional programs to support small business and private entrepreneurship have been investigated.

Key words: entrepreneurship, regions of Uzbekistan, small business and private entrepreneurship, development of entrepreneurship in the megalopolis, priority areas for the development of entrepreneurship in the microdistrict, regional programs.

Kirish. Mintaqalarda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish mintaqaviy tizimlarning innovatsion va ijtimoiy-iqtisodiy barqarorligini ta'minlashning asosiy shakli hisoblanadi. Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik iqtisodiyotning barqarorlashtiruvchi omili hisoblangan egiluvchanlik va bozor konyunkturasiga moslashuvchanlik, ishlab chiqarish tarkibini tezkor o'zgartirish, yangi texnologiyalar va ilmiy ishlanmalarni tezkor yaratish va qo'llash qobiliyatlariga ega. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasini 2030 yilga qadar ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish konsepsiyasi to'g'risida"gi ID-9413-sonli qarori loyihasida berilgan O'zbekiston Respublikasini 2030 yilga qadar ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish Konsepsiyasida institutsional islohotlarning yo'nalishlaridan biri sifatida "Davlatning iqtisodiy faoliyatini maqbullashtirish va davlat-xususiy sheriklikni rivojlantirish orqali davlat xizmati tizimini isloh qilish, iqtisodiyotda davlatning rolini qisqartirish ushbu ustuvorlikni amalga oshirish davrida O'zbekiston iqtisodiyoti uchun muhim ahamiyatga ega bo'ladi. Davlat tomonidan tartibga solishni qisqartirishga, infratuzilmaviy sektorlarga xususiy sektorni jalb etishga, shuningdek, mahalliy davlat hokimiyati organlarining rolini kamaytirishga alohida e'tibor qaratiladi. Samarasiz davlat korxonalarini tarkibiy o'zgartirish yoki qayta ixtisoslashtirish nazarda tutiladi. Bu, eng avvalo, raqobat afzalliklariga ega bo'lgan tarmoqlarda iqtisodiyotning eksport-xomashyoviy yo'naltirilganlikdan rivojlanishning innovatsion modeliga o'tishini ta'minlaydi", deb ta'kidlangan.

Jahon bankining "Biznes yuritish" reytingida eng yaxshi 50 ta mamlakat qatoriga kirish bo'yicha barcha tashkiliy-huquqiy chora-tadbirlar ko'rildi. Hukumat ushbu tadbirlarning amaliy ijrosini samarali tashkil etishi taqozo etiladi. Soliq kodeksiga muvofiq, 2020-yildan boshlab ko'plab yangiliklar amaliyotga joriy etilmoqda. Jumladan, soliq turlari 13 tadan 9 taga kamaytirildi. Soliqlarni to'lash muddatini uzaytirish yoki bo'lib-bo'lib to'lashga ruxsat berish bo'yicha

yengillashtirilgan mexanizmlar kiritildi. Birinchi marta tadbirkorlarga ichki bozorda sotgan mahsuloti bo'yicha qo'shilgan qiymat solig'ining bir qismini qaytarish tartibi joriy etildi. Hozirgacha bu tartib faqat mahsulot eksport qilinganda qo'llanar edi. Buning hisobidan tadbirkorlar ixtiyorida 3,4 trillion so'm yoki o'tgan yilga nisbatan 2,5 barobar ko'p mablag' qoladi. Endi tadbirkor tomonidan to'langan ortiqcha soliq o'z muddatida qaytarilmasa, unga Markaziy bankning asosiy stavkasi bo'yicha byudjetdan foiz to'lanadi. Soliq kodeksi normalarini har bir soliq xodimi, tadbirkorlar va soliq to'lovchilar puxta o'zlashtirishi, buning uchun ularni muntazam ravishda o'qitishni tashkil qilishga e'tibor qaratilmoqda. Bu jarayonga katta tajribaga ega bo'lgan nufuzli xorijiy ekspertlarni jalb etish Prezidentimiz tomonidan taklif qilindi. Shu bilan birga, tadbirkorlarni ko'p qiynaydigan soha – litsenziyalash va ruxsatnomalar berish tartiblari ham jiddiy o'zgartirishlarga tortilmoqda. Mavjud 280 ga yaqin litsenziya va ruxsatnomalar orasida faoliyat turlari yuritish, mablag' undirish yoki shunchaki nazorat qilish uchun joriy qilinganlari ham bor. Bu esa tadbirkorlarning haqli e'tirozlariga sabab bo'lmoqda. Shu sababli Adliya vazirligi, Savdo-sanoat palatasi, Biznes-ombudsman litsenziya va ruxsatnomalar berish asoslarini tubdan qayta ko'rib chiqib, ularning sonini kamida 2 barobar qisqartirish bo'yicha aniq choralar ishlab chiqildi. Shuningdek, "Kichik va o'rta biznes to'g'risida"gi qonun loyihasini ishlab chiqish zarurligi Prezident tomonidan ta'kidlandi. Unda kichik va o'rta biznes mezonlari hamda bu soha vakillarini rag'batlantirish mexanizmlari nazarda tutilishi zarurligi qayd etildi. Har bir hududda tadbirkorlarga yer uchastkalariga oid ma'lumotlarni ochiq va haqqoniy yetkazish bo'yicha yangi tizim joriy etildi. Unga ko'ra, tadbirkorning faoliyat yuritishi uchun zarur bo'lgan bo'sh yer maydonlari, bino va inshootlar, ularning qiymati va shartlari haqidagi to'liq xaritani istalgan vaqt va hududda onlayn tartibida olish imkoniyati yaratilmoqda. 2022 yilning birinchi choragida, ilg'or tajribalar asosida, barcha darajadagi nazorat qiluvchi idoralarda yangi zamonaviy tizim joriy etildi. Ana shu tizim orqali har bir korxona va tadbirkor bo'yicha alohida-alohida ish olib borib, ularning qonuniy faoliyat yuritishini ta'minlash, tekshirishni esa eng so'nggi favqulodda chora sifatida adolatli o'tkazish ko'zda tutilmoqda. Tadbirkorlik sohasida ijtimoiy xavfi katta bo'lmagan ayrim jinoyat turlarini jinoyat toifasidan chiqarish siyosati izchil davom ettirilmoqda.

O'zbekistonda tadbirkorlikning mikro, kichik, yakka va o'z-o'zini band qilish shakllarining ahamiyati oshdi. Shu sababli iqtisodiyotni modernizatsiyalash sharoitida aynan ushbu shakllar yangi ish o'rinlarini yaratish va nafaqat kafolatlangan tadbirkorlik, balki fuqarolarning mehnat daromadi olishlari uchun imkoniyat ham hisoblanadi. Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning rivojlanishi nafaqat ijtimoiy muammolarning hal qilinishiga yordam beradi, balki milliy iqtisodiyot va istalgan mintaqa iqtisodiy rivojlanishiga asos bo'lib xizmat qiladi, Infratuzilmaviy, xo'jalik, sheriklik, institutsional aloqalar orqali birlashgan xo'jalik subyektlari majmuini

mujassamlashtiradi. Beqarorlik sharoitida kichik tadbirkorlik tuzilmalarining alohida rolini belgilaydigan olimlarning yondashuvlarini keltirish mumkin bo'lib, ular quyidagilardan iborat:

- milliy va mintaqaviy tovarlar va xizmatlar bozorlarida raqobat muhitini yaratish;
- yirik biznes uchun manfaatli bo'lmagan joylarda bozor taklifini yaratish;
- yollanma mehnat va o'z-o'zicha bandlik sohasida yangi ish o'rinlarining real asosini shakllantirish;
- ijtimoiy ruhiy muhit barqarorligini ta'minlash va ijtimoiy barqarorlik asosi sifatida o'rta sinfni shakllantirish;
- davlat, mintaq va mahalliy byudjetlarga soliq tushumlarini o'stirish imkoniyatlarini kengaytirish.

Tahlil va natijalar. O'zbekiston Respublikasini 2030-yilgacha ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish Strategiyasi doirasida uzoq muddatli istiqbolga mo'ljallangan kichik biznesni rivojlantirish uzoq muddatli dasturlari o'zaro muvofiqlashtirilgan. Ushbu strategiya asosiga qo'yilgan asosiy tamoyillardan biri barcha darajalarda va sohalarda qo'llabquvvatlash tizimidan teng foydalanishni ta'minlashdan iboratdir. Biroq tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash tizimining amal qilishiga va tadbirkorlarning ushbu qo'llab-quvvatlashni olish imkoniyati haqida xabardorligi darajasiga javob beradigan hukumat tuzilmalari mutaxassislari va rahbarlari kompetentligining turli darajadaliigi tufayli ushbu tamoyil faqat qisman bajarilmoqda. Buning uchun respublika hududlari darajasida ustuvor kompleks choralar alohidalashmagan tarkibiy bo'limlar tomonidan amalga oshirilmadi, balki kichik biznes ustuvor yo'nalishlariga muvofiq, ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish strategiyasi doirasida birlashtirilgan. Barcha dasturlar kichik biznes subyektlarining barcha qo'llab-quvvatlash vositalaridan teng foydalanish tamoyiliga asoslangan. Bu esa rag'batlantirishlar rivojlanishi sharoitida dolzarb bo'lib qoladi. Aynan shuning uchun ham barqaror rivojlanishni ta'minlashga qaratilgan vositalar mikrodarajadagi ustuvorliklarga muvofiq, guruhlanishi va tadbirkorlik tuzilmalarini rivojlantirish manfaatlari va jamiyat manfaatlarning muvozanatini ta'minlashi zarur bo'lib, u makro- va mezodarajadagi davlat shaxsida davlat-maqсадli usulidan foydalanib, ularni qo'llab-quvvatlashni ta'minlaydi:

- barqaror daromad va turli darajadagi byudjetga tushumlarni ta'minlaydigan kichik biznes subyektlari sonini ko'paytirish bo'yicha choralar;
- tadbirkorlik faoliyatini kasbiy va ijtimoiy ahamiyatli faoliyatga aylantirish uchun shartsharoit yaratish;
- tadbirkorlik faoliyati uchun real imkoniyatlarga ega iqtisodiyot sohalarini belgilash;

– kichik korxonalar mulkiy huquqlarini muhofazalash, ularning faoliyatini mulkiy resurslar bilan ta'minlash uchun sharoit yaratish (ijara va investitsiya maydonchalari asosida);

– kichik biznesni boshqarish sifatini oshirishga qaratilgan axborot va ta'lim dasturlarini yaratish, buning oqibatida mazkur tashkilotlar daromadliligi va samaradorligini oshirish;

– kichik biznes subyektlarining tenderlar va tanlovlarda qatnashish, kredit stavkalarini qoplash jozibadorligi hisobiga moliyaviy resurslar barcha turlaridan teng foydalanishlarini ta'minlash;

– tovarlar va xizmatlarni respublika va jahon bozorlariga siljitishga qaratilgan samarali ko'rgazma faoliyatini rivojlantirish.

Surxondaryo viloyati O'zbekistonning janubiy hududida joylashgan bo'lib, Tojikiston va Afg'oniston bilan chegaradosh. Viloyatning iqlimi quruq va issiq bo'lib, qishloq xo'jaligi uchun qulay sharoit yaratadi. Shuningdek, bu yerda yerosti boyliklari, jumladan, neft, gaz, marmar va boshqa foydali qazilmalar mavjud.

Viloyat aholisi 2,7 milliondan ortiq bo'lib, ularning katta qismi qishloq joylarida yashaydi. Ishsizlik darajasi mamlakatning boshqa hududlariga nisbatan yuqoriroq bo'lib, bu tadbirkorlikni rivojlantirish uchun yangi imkoniyatlar yaratish zaruriyatini oshiradi.

Surxondaryo viloyati iqtisodiyotining asosiy tarmoqlari quyidagilardan iborat:

- **Qishloq xo'jaligi:** paxta, g'alla, sabzavot va meva yetishtirish, chorvachilik;
- **Sanoat:** neft-gaz qazib olish, qurilish materiallari ishlab chiqarish;
- **Savdo va xizmat ko'rsatish:** yirik bozorlar va transport-logistika markazlari;
- **Turizm:** qadimiy tarixiy obidalar va tabiiy ziyoratgohlar.

Viloyat iqtisodiyoti asosan qishloq xo'jaligi, sanoat, savdo va xizmat ko'rsatish sohalariga tayanadi. Quyidagi yo'nalishlar iqtisodiy rivojlanishning asosiy tarmoqlari hisoblanadi:

Qishloq xo'jaligida tadbirkorlik imkoniyatlari

Surxondaryo viloyati qishloq xo'jaligi uchun qulay tabiiy-iqlimiy sharoitlarga ega bo'lib, bu yerda quyidagi yo'nalishlarda tadbirkorlikni rivojlantirish imkoniyatlari mavjud:

- **Paxtachilik va g'allachilik:** Viloyatda yirik paxta va g'alla maydonlari mavjud bo'lib, fermer xo'jaliklari uchun keng imkoniyatlar yaratilgan. Qishloq xo'jaligi klasterlari tizimi joriy qilinib, mahsulotlarni qayta ishlash va eksport qilish imkoniyatlari kengaymoqda.

- **Sabzavot va meva yetishtirish:** Surxondaryo iqlimi limonchilik, uzumchilik, anorzorlar va boshqa mevalarni yetishtirish uchun juda qulay. Tadbirkorlar issiqxonalar barpo etish, organik mahsulot yetishtirish va eksport qilish imkoniyatiga ega.

• **Chorvachilik:** Viloyatda qoramolchilik, echkichilik va qo'ychilik rivojlangan. Go'sht va sut mahsulotlarini ishlab chiqarish va qayta ishlash yo'nalishida tadbirkorlik qilish uchun davlat tomonidan subsidiya va imtiyozlar mavjud.

• **Parrandachilik:** Viloyatda tuxum va go'sht yetishtirish maqsadida yirik parrandachilik fermalari tashkil etilgan. Tadbirkorlar uchun inkubator va parranda yetishtirish bo'yicha kredit liniyalari ochilgan.

• **Asalarichilik:** Surxondaryo viloyatining tabiati asalarichilik bilan shug'ullanish uchun qulay hisoblanadi. Bu sohada organik asal ishlab chiqarish va eksport qilish istiqbollari mavjud.

• **Sanoat:** viloyatda neft va gaz qazib olish, qurilish materiallari ishlab chiqarish, to'qimachilik va oziq-ovqat sanoati asosiy sanoat tarmoqlari hisoblanadi. Termiz shahrida yirik zavod va fabrikalar faoliyat yuritadi.

• **Savdo va xizmat ko'rsatish:** viloyatda savdo va logistika infratuzilmasi rivojlanmoqda. Xususan, Termiz xalqaro logistika markazi Afg'oniston va Markaziy Osiyo mamlakatlari bilan savdo aloqalarini mustahkamlashda muhim ahamiyat kasb etmoqda.

• **Turizm:** viloyatda tarixiy va madaniy meros obidalari ko'p bo'lib, Sayrob, Termiz arxeologik yodgorliklari, Sultan Saodat majmuasi, Kampirtepa va boshqa muhim maskanlar turistlarni jalb qilmoqda.

Ijtimoiy rivojlanish

Surxondaryo viloyatida ta'lim, tibbiyot va madaniyat sohalarida ham ijobiy o'zgarishlar kuzatilmoqda:

• **Ta'lim:** viloyatda oliy ta'lim muassasalari, jumladan, Termiz davlat universiteti, Termiz muhandislik-texnologiya instituti, Islom akademiyasi faoliyat yuritmoqda.

• **Tibbiyot:** viloyatda zamonaviy shifoxonalar va poliklinikalar soni ortib bormoqda, jumladan, ixtisoslashgan klinikalar ochilmoqda.

• **Transport va infratuzilma:** viloyat ichki va xalqaro transport aloqalari rivojlanmoqda. Termiz aeroporti va temir yo'l magistrallari yuk va yo'lovchi tashishda muhim ahamiyatga ega.

Viloyatda aholi soni tez o'sib bormoqda. Mehnat resurslarining ko'pligi tadbirkorlikni rivojlantirish uchun muhim omillardan biri hisoblanadi. Ishsizlik darajasi mamlakatning boshqa hududlariga nisbatan yuqoriroq bo'lib, bu tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirish orqali bandlikni oshirish zarurligini ko'rsatadi.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyevning 2020-yil 24-yanvardagi Oliy Majlisga Murojaatnomasi. //www.president.uz

2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “O‘zbekiston Respublikasini 2030-yilga qadar ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish konsepsiyasi to‘g‘risida”gi ID-9413-sonli qarori loyihasi. // www.president.uz 13.11.2019
3. Воронов А.С. Разработка региональных стимуляторов устойчивого инновационного развития // Экономика и предпринимательство 2015. 258-261.
4. Леонтьева Л.С., Башкатова Ю.И., Воронов А.С. Конкурентоспособность предпринимательских структур в условиях информационного общества. — М.: МЭСИ, 2015. — 155 с.